

Osman A. Sokolović

Pjesnik Aga-dede iz Dobor-grada o svome zavičaju i pogibiji Osmana II

O jednom autografu Gazijine biblioteke

I

Među nekoliko stotina pisaca koji su u Bosni i u drugim južnoslavenskim zemljama književno djelovali, ostavivši iza sebe djela bilo u stihu ili u prozi na turskom, arapskom i perzijskom jeziku, Aga-dede iz Dobor-grada u Bosanskoj Posavini zauzima posebno mjesto. On je jedan od rijetkih pisaca iz ovoga kruga koji je smatrao važnim da treba pisati i o svome užem zavičaju.¹⁾ Iako je Aga-dede po svojim pjesničkim kvalitetima znatno ispod prosjeka među ovim piscima, makar da na pojedinim mjestima nije ni sa čisto literarnog stanovišta bez vrijednosti, njegov je značaj da nam je sačuvao od zaborava niz obavještenja o Dobor-gradu, selu Jakešu, Odžaku i Modričkoj početka XVII. stoljeća, pa i za ranije doba. Njegove pjesme su prvorazredni izvor za upoznavanje ondašnjeg života, posebno feudalaca; životna dinamika u ovoj grupaciji posavskih naselja u prilikama kada su se državne granice protezale duboko u prekosavsku pozadinu dovodila je ova mjesta do užih veza i sa Đakovom, Požegom, Osijekom i drugim slavonskim, pa i ugarskim centrima; ovo zajedničko životno pulsiranje donekle se osjeća i kod Aga-dedeta. On, dizdar doborskog grada, a onda imam i hatib u Jakešu i Modričkoj, prilično je klasno ograničen; za njega je npr. logično da se treba »počast odavati prema staležu«; njega oduševljavaju defterdari, defter emini, zaimi, pa za pojedine od njih, sa kojima je dolazio u kontakt i koje je smatrao u neku ruku svojim mecenama, daje u spjevu dosta dobre portrete; no on se ponosi da je skromni derviš; on ističe da je »čovječiji rod od jednog koljena«; on vrlo oštro osuđuje nasilnike i pokvarenjake, pa to bio i sam sultan.

Našu pažnju Aga-dede privlači i za to što je napisao spjev o pogibiji Osmana II. To je jedno dragocjeno svjedočanstvo o tome kako je

¹⁾ Sa ovog stanovišta mogu se sa Aga-dedetom uporediti pjesnici, koji su opjevali Sarajevo i Mostar. — Upor. H. Mehmed Handžić, Sarajevo u turskoj pjesmi. Glasnik Islamske vjerske zajednice, svibanj-prosinac 1943. — Omer Mušić: Dvije turske pjesme o Sarajevu. Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva, 10—12, Sarajevo 1963. Isti, Jedna turska pjesma o Sarajevu iz XVII vijeka. Prilozi za orij. filologiju, III—IV, str. 575—587, Isti: Husejn Čatrnja, mostarski pjesnik iz XVII. vijeka. Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva, 10—12, Sarajevo 1963.

jedan bosanski Musliman, suvremenik, gledao i kako je ocjenjivao ondašnja zbivanja u carstvu, koja su u izvjesnom smislu bila od epohalnog karaktera.

Fragmente rukopisa, koji je sadržavao spjevove Aga-dedeta pronašao sam negdje 1938. godine u kolekciji razasutih rukopisa Ibrahima Ljubunčića zvanog Hodža-bega, rodom iz Livna.

O tome mome nalazu, specijalno spjevu o Osmanovoj pogibiji, izvjestio je Muhamed Hadžijahić u »Obzoru« od 12. XII. 1938.; stvar je bila aktualna, jer se upravo proslavljala 300-godišnjica Gundulićeve smrti.

Neke podatke iz ovoga rukopisa ustupio sam poslije Aliji Bejtiću i Hamdiji Kreševljakoviću. Prvi je u članku »Uloga vakufa u izgradnji i razvitku naših gradova« registrirao podatke iz ovoga spjeva koji se odnosi na zadužbine bosanskog defterdara Osman-efendije u Modričoj.²⁾ Drugi je u svome radu »Stari bosanski gradovi«³⁾ služeći se ovim podacima dao podrobnija obavještenja o gradu Doboru u prvo tursko doba.

To je sve što je do sada objavljeno o Aga-dedet, odnosno njegovim spjevovima, pa je svakako od interesa da se tekst objavi u cjelosti.

II

Postavlja se pitanje ko je Aga-dede i šta znamo o njemu?

Jedini izvor za upoznavanje njegove ličnosti jest zapravo njegov spis. Tu on o samome sebi daje prilično oskudne podatke, pa ne znamo ni puno njegovo ime.

On govori dosta o svome porijeklu prema podacima koje je — kako sam veli — istražujući dobio od svoga oca Jusuf-age.

Porodica je janičarska, stojeći u službi carstva još od Fatihova doba (a čini se, za razliku od ranijih naziranja, da se janičarska organizacija upravo u Fatihovo doba i uspostavila). Pretci su mu bili »ljudi tvrđava«, služeći na granici; bili su pouzdani u službi, tako da niko od njegovih predaka nikada nije bio svrgnut. S obzirom na janičarsko porijeklo Aga-dedeta, pa i okolnost da se nije mogao pohvaliti, kako je to onda bilo u modi, svojim stranim porijeklom, gotovo je sigurno da je porodica Aga-dede slavenskog porijekla.

Djed Aga-dedetov, Muhjudin, sin Ilijasov, živio je u pograničnoj tvrđavi Bugurdelenu (Šabac; osvojen 1521).⁴⁾ Odatle je detaširan sa još

2) Kalendar »Narodna Uzdanica« 1944, str. 159—60. — Kasnije je, prema Bejtiću, ove podatke reproducirao Mil. S. Filipović u II. izdanju svoje monografije »Modriča nekad i sad«, Sarajevo 1959, str. 41.

3) Naše starine. Sv. I. Sarajevo 1953, str. 21.

4) Ovaj Muhjudin po svoj prilici nije identičan sa »Muhjudinom habibom« iz deftera zborničkog sandžaka od 1548, po kome se zvala u Šapcu i jedna od 10 muslimanskih mahala, i to iz razloga jer je još u vrijeme popisa u toj mahali stanovao sam Muslihudin, dok je djed Aga-dedeta već 1536. bio u Dobor-gradu. O Šapcu i njegovoj nahiji u prvoj polovici XVI vijeka upor. članak Adema Handžića u zborniku »Članci i građa za kulturnu istoriju ist. Bosne«, Tuzla 1961.

40 vojnika u Dobor-grad, kada je taj grad osvojio Gazi Husrev beg, a to znači 1536. godine; tada je ocu Aga-dedeta — Jusuf agi — bilo sedam godina. Djed Muhjudin je, za razliku od ostalih detaširanih vojnika, trajno ostao u Doboru do svoje smrti; bavio se pčelarstvom, koje mu je išlo od ruke (Kreševljaković pretpostavlja da bi Muslihudin mogao biti Husrev-begov pčelar; Gazi Husrev beg je naime u Doboru uvakufio 150 košnica pčela u prvoj polovici godine 1537.).

Njegov sin, a Aga-dedetov otac, živio je 80 godina; bio je 23 godine daborski dizdar; umro je 1019. po Hidžri (1609. po n. e.).

Za sebe Aga-dede kaže, da je rođen u Doboru i tu odrastao. Naobražavao se koliko su prilike u Doboru dopuštale (»nama je suđeno da se sami naobražavamo« — pa npr. i za svoga oca navodi, da ga je njegov otac naučio čitanju i pisanju); Aga-dede je postao hodža, pa je podučavao djecu. Bio je godinu i po dana doborski dizdar, na zagovor defter-emina Kasim efendije, rodom iz Modriče, ali je onda prodao agaluk; poslije je bio 7 godina imam i hatib džamije u Jakešu uz plaću od jedne akče dnevno; pokazao je veliku aktivnost da se ta džamija, koja je bila prostorno pretijesna, građena od slabog materijala, iz temelja renovira, pa je u tu svrhu našao mecenu, bosanskog defterdara Osman-efendiju iz Modriče. Bez obzira međutim na svoje zasluge za obnovu jakeške džamije intrigama se uspjelo da je ova služba Aga-dedetetu oduzeta.

Ovih nekoliko podataka iz života Aga-dedeta pokazuje da je to bio čovjek ograničenih mogućnosti, no ipak kao autor spjevova znao je od stranih jezika turski; posve ne isključujemo mogućnost, ako je Džamabsnama, koju je prepisao i priredio, pisani perzijski, da je mogao eventualno znati i perzijski.

III

Aga-dede pruža određene podatke, koji su od znatne važnosti za četiri bosanska posavska naselja: Dobor-grad, Jakeš, Modriču i Odžak.

Za Dobor grad iz Aga-dedetova opisa saznajemo npr. za sve njegove dizdare od Husrev-begova zauzeća 1536. pa do druge vlade sultana Mustafe (1622—1623). Nisu dalje beznačajni podaci o obnovi džamije u Jakešu od strane defterdara Osman-bega iz Modriče. Zasluge ovog bosanskog defterdara, kako se razabire iz spjeva Age-dedeta, daleko su veće u njegovoj rodnoj Modričoj; ulogu defterdara Osman-efendije u izgradnju Modriče Aga-dede ocjenjuje ovim riječima:

S njime je Modriča dobila svoj sjaj,
Jer dotada (do njega) Modriča nije bila ništa.⁵⁾

Smatramo ipak da su najdragocjeniji podaci koje Aga-dede pruža o Odžaku; o postanku te posavske varoši dosada se nije ništa znalo.

⁵⁾ Mil. S. Filipović uzima, prema Bejtću, da je bosanski defterdar Osman ef. podigao u Modričoj »lepu džamiju« koju identificira sa šićkom džamijom. Vjerojatno je to tačno, ali treba iznijeti rezervu da u spjevu Aga-dedeta nema izričitog spomena da bi Osman ef. podigao u Modričoj džamiju.

Istina je da ni Aga-dede nigdje izričito ne govori o Odžaku kao naselju, ali pažljivija analiza teksta o Miralemu Ibrahim-begu, kojega naziva i Fetihlijom i o njegovu »odžaku« »kojemu nema u Bosni ravnog«, do kojeg je Age-dede »šetnjom« svraćao, nesumnjivo upućuje na zaključak da je odžak Miralem bega Fetihlije nukleus naselja, danas poznatog pod nazivom Odžak.⁶⁾

Podaci o Odžaku koji se mogu izvesti iz spjeva Age-dedeta mogu se dobro konfrontirati s jednim izvorom iz 1718. kao i s jednom narodnom pjesmom.

Jedna suvremena geografska karta bosanskog posavskog pojasa iz godine 1718, reproducirana u Glasniku Zemaljskog muzeja u Sarajevu 1907. (XIX.), registrirala je današnji lokalitet Odžak kao »palanku« pod nazivom MIRALANDWAR. Ne treba se mnogo domišljati da ovaj naziv podsjeća na Miralema i njegov dvor (ako se dočetak ima shvatiti i kao mađarsko vâ r — kao oznaku za gradsko naselje, ne mijenja ništa na stvari).⁷⁾ Aga-dedetovi podaci o odžaku Miralema Ibrahim-bega Fetihlije i spomen Miralandvara iz 1718. krasno se upotpunjavaju, no kao da se ovoj dokumentaciji može pridružiti i jedna narodna pjesma.

Radi se o narodnoj pjesmi »Mijat Tomić i bezi Fetibegovići.«⁸⁾ Suet pjesme se sastoji u tome da Tomić Mihovil sa svojim hajducima, nalazeći se u Vučjak planini više Kobaša, stvara plan da od Fetibegovića oduzmu pokupljenu carsku miriju. Tomić saznaje da su Fetibegovići odsjeli u hanu Grge od Kotorskog, pa hajduci u kasno doba noći, predstavljajući se kao kiridžije, upadaju u han, gdje se tri mlada bega Fetibegovića nalaze raspasana na spavanju i bez oružja; hajduci ubiju Grgu od Kotorskog i jednog Fetibegovića i izmu carevu miriju, a ostala dva bega vode u Vučjak planinu; Tomić naređuje da hajduk Beketa otprati dvojicu begova, ostalih u životu, do vode Pašinca »neka idju svom bijelom dvoru«. Međutim Beketa nije poslušao Tomića već ubija i ovu dvojicu begova kod Pašinca; kad je o tome Tomića izvijestio, on se na to rasrdio.

⁶⁾ U Odžaku danas nema traga ovom begovskom odžaku; odžak Miralema Fetihlije stradao je vjerojatno najkasnije prigodom Petraševe ekspedicije 1716, kada je, prema suvremenim izvorima, u potpunosti razoren.

⁷⁾ Agronom iz Odžaka Sejdić bavi se s mnogo uspjeha historijom Odžaka. On smatra da se najranije naselje, koje se najvjerovatnije u predtursko doba nazivalo Radunovac ili Radunjevac, nalazilo na lokalitetu »Selišće«, oko 1 i po km južno od centra Odžaka; na lokalitetu su humusni crni slojevi kao kulturni ostaci naselja na terasi prvobitnog toka Bosne na lijevoj strani; tu se nalazi kamenje od građevina, šljunak dvorišta i neki veliki kamen. Predanje govori da je tu bila crkva, a onda džamija; tu je nastalo groblje, koje je 1912. od komena očistio neki Halil Davedžić, koji je kasnije poludio; predanje tvrdi da su muslimani ovdje klanjali, pa da su na namazu svi pobijeni; otuda i ime Šehitluci, pa se za jedan očuvani grob tvrdi da je šehitski. Predanje hoće da je tu bio osim džamije i mekteb.

⁸⁾ I. Fr. Jukić i Ljub. Hercegovac, Narodne pjesme bosansko-hercegovacke. Osijek 1858.

Ne treba izgubiti iz vida da se Vučjak planina nalazi nadomak Odžaka na zapad, a Kotorsko je jugozapadno od Odžaka. Aga-dede spominje vlasnika čuvenog odžaka Fetihlića, za koga izričito kaže da je imao dosta čifluka »a još i zijamet«; držao je štoviše »šest subaša«. Poljoprivrednih proizvoda bilo je u Fetihlije u tolikom izobilju, da ih je prodavao.⁹⁾ Ove činjenice koje iznosi Aga-dede mislimo da ne mogu dovesti u sumnju egzistiranje begovske porodice Fetibegovića (pravilnije Fethibegovića) u ovom kraju bosanske Posavine, konkretno u Odžaku; pita se da li je narodna pjesma vjerno odrazila i detalje o njima? Da li su trojica braće Fethibegovića izginula u jednom hajdučkom prepadu, pa da li je to, ako ih nije bilo više od trojice i ako nisu imali muške djece, bilo uzrok da se izgubi trag porodici.¹⁰⁾ Aga-dede potvrđuje da su se u ovo doba u tom kraju dešavali hajdučki prepadi (konkretno u Modričoj, kada je naročito stradalo imanje emina defterdara Kasim ef. i sina mu Ahmed-bega); dalje se iz spjeva Aga-dedeta vidi da je Miralem Ibrahim-beg Fetihlija imao djece (a žrtve bi, s obzirom na doba u kojem je živio Tomić, mogla biti već Ibrahimbegova djeca). U nedostatku direktnih historijskih vijesti o eventualnom udesu Fethibegovića ne možemo donositi nikakav dalekosežnji zaključak.

IV

Od naročitog su interesa podaci koje Aga-dede daje o kulturnim prilikama i društvenim odnosima u svome zavičaju.

Našu pažnju posebno privlači da je početkom XVII. stoljeća u ovom kraju Posavine, koji prije toga nije imao ni neku dulju islamsku kulturnu tradiciju, bio razvijen bujan kulturni život. Doduše, iz spjeva Aga-dedeta ništa se ne saznaje o životu širokih slojeva naroda. Međutim, vladajući sloj, strogo orijentiran i prožet tekovinama islamske civilizacije, izivljavao se u posjedovanju i čitanju knjige, protežiranju učenih ljudi i derviša, pa štoviše i u pisanju na orijentalnim jezicima. Nije beznačajno kada Aga-dede spominje da je prigodom jedne hajdučke pohare u Modričoj izgorjelo Ahmed begu, sinu defteri-emina Kasim efendije, gotovo 80 komada knjiga; brojne knjige imao je i njima se »trajno zabavljao« i miralem Ibrahim-beg Fetihlija; čak je u to doba bilo u ovim posavskim mjestima i više pisaca: pored Aga-dedeta, izričito se potvrđuje za defteri-emina Kasim efendiju i to da je pisac, a na stranu to što je, kako veli Aga-dede, volio učenjake i bio načitan; za njegova najstarijeg sina doslovce navodi da je trajno čitao, bio pisac i vješt peru.

⁹⁾ Narodna pjesma na jedan karakterističan način apostrofira osnovna zanimanja pojedinih grupacija stanovništva: poturice su zemljoradnici (»poturice, siju l' lubenice«, »jesu l' hodže iznil' kovanluke, moremo li meda nahoditi«?), pravoslavci stočari (»jesu l' vlaške na plandištu ovce?«), dok se katolici bave prerađivačkim poslovima (»nameću li šokci vodenice?«).

¹⁰⁾ Agronom Sejdić zna za begovsku porodicu Adembegoviće, koji su imali posjede u neposrednoj blizini Odžaka, a odselili su u Tursku poslije okupacije 1878. Nadodajmo da se iz samog prezimena ne može zaključivati da li su eventualno Adembegovići potomci miralema Ibrahim bega Fetihlije, odnosno da li su identični s Fethibegovićima; poznata je stvar da su pojedine porodične grane dobivale nova prezimena po novim rodonačelnicima.

U doba Aga-dedeta, kako se vidi iz njegova spisa, veliku su ulogu imali derviši. Sam Aga-dede, kao i njegovi preci, bili su prištaše tarikata (na jednom mjestu tvrdi, da su mu preci sedam koljena unazad bili mistici), pa s obzirom na janičarsku prošlost ove porodice, podatak je značajan i opetovano upozorava, da je kod vojničkih redova u Turskoj, poimenice janičara, pripadnost tarikatu bila nešto što se samo po sebi podrazumijevalo (u nas je na povezanost vojničkih redova s tarikatom ukazivao u svojim radovima Aleksije Olesnicki). Aga-dede je pun poštovanja prema svome duhovnom učitelju Hasan-efendiji, koji je pripadao Umme-Sinan-tarikatu. Hasan efendija je djelovao preko 50 godina u našim prekosavskim krajevima; došao je iz Skoplja na Vardaru u tvrđavu Đakovo i tu se oženio i dulje boravio; onda je otišao u Pećuh i nastanio se u Memi Šahbegovoj tekiji. Zanimljiv je podatak, da je ovaj derviški prvak sudjelovao u bitci pod Sigetom, pa i ovaj detalj potvrđuje osnovanost mnogobrojnih refleksa koji se sreću u našim narodnim pjesmama o ulozu derviša u podsticanju na oduševljenje prilikom ratovanja. Dalji životni put vodio je Hasan-efendiju u jednu tekiju u Požegi, gdje ga je posjećivao i Aga-dede i drugi privrženici iz bližih i udaljenih mjesta. Tu je ovaj derviš i umro, a grob mu je, kako navodi Aga-dede, postao stjecište naroda.

Jedan od manira pripadnika onovremenog bogatijeg društva — a to je vrijedilo kako za ranije tako i za poznije vrijeme — sastojao se u otvaranju svojih domova — odžaka gostima namjernicima-musafirima, koji su tu nalazili besplatno prenoćište, prehranu i opskrbu za konje; podizale su se i naročite zgrade za musafire, zvane musafirhane. Aga-dede daje zanimljive sličice o odžaku miralema Ibrahim-bega. Po gostoljublju je Ibrahim beg bio poznat u čitavoj Bosni. Tu se gostilo izabranim jelima i različitim voćem s bogatih Ibrahim begovih čifluka. Pila se i kahva (to je jedan od prvih spomena kahve u našim krajevima), raspravljalo se o književnosti i mističnoj filozofiji.

U Modričoj je imao više musafirhana uplivni defterdar emin Kasim efendija:

Bio je uvijek osobno za trpezom,
I bogataš i stranac se koristio njegovim jelom.
Dogodilo bi se ponekad da bi gost kasno stigao,
Ali bi uvijek našao ono što mu je suđeno.

Isticao se bogatstvom, pa je imao kamenu kulu, brokate, srebrene rahtove.

Dobročinstvo se naročito ogledalo u osnivanju vakufa. Aga-dede daje podatke o bosanskom defterdaru Osman-efendiji, rodnom iz Modriče, koji se s obzirom na brojnost uvakufljenih objekata može u neku ruku smatrati osnivačem Modriče kao kasabe. Aga-dede kapacitira Osman efendiju, koji je o svom trošku potpuno rekonstruirao džamiju u Jakešu.¹¹⁾ Pa i sam Aga-dede, čovjek prilično skromnih mogućnosti, od prodatog agaluka osnovao je jedan vakuf.

¹¹⁾ Ovaj Osman efendija je tragično stradao negdje prije 1636. godine, izgubivši nedužno glavu; pozvan je u Stambul na odgovornost po denuncijaciji njegova pisara, kasnijeg defterdara Mahmuda, rodnom iz Zenice. Upor. Bašagić, Kratka uputa u prošlost B.iH. Sarajevo 1900, str. 70, bilj. 1.

V

Aga-dede je autor i jedne Osmanide, u kojoj, kao i Gundulić, opjevava vojnu ekspediciju sultana Osmana II, kojoj je bila izlika upadi kozaka u Tursku sredinom 1621. te pogibiju Osmana II. povodom janičarske pobune u Stambulu, koja je uslijedila godinu dana kasnije.

Činjenica da su jedni te isti događaji inspirirali jednog Dubrovčanina, pjesniku Gundulića, i jednog bosanskog Muslimana, Aga-dedeta, da im posvete svoje epove, neovisno od neuporedivo većih pjesničkih sposobnosti Gundulića, nameću odmah potrebu da se izvrše određena upoređenja.

I jedan i drugi pjesnik dali su historijskim događajima koje su opjevali nemali značaj, što posebno vrijedi za Gundulića, koji je tu vidio prelomni događaj u odnosu vojno-političkih snaga kršćanskih država nad muslimanskom Turskom.

Međutim jedan i drugi pisac polaze od oprečnih polaznih pozicija. Nasuprot jako naglašenom kršćanskom religioznom i slavensko-patriotskom raspoloženju Gundulića, Aga-dede je u turskoj državi, temeljenoj na principima respektiranja pravde i postojećih društvenih odnosa, vidio jedini životni okvir. Za razliku od Gundulića, koji je više sklon Osmanu II. nego janičarima, simpatije Aga-dedeta su na strani janičara.

Opredjeljivanje za janičare, koji su — kako su pokazala upravo zbivanja u doba Osmana II. — predstavljali u neku ruku moćnu protutežu i korelaciju sultanskoj samovolji, — još je u ovo doba značilo jednu, u svojoj krajnjoj konzekvenci, destruktivnu crtu, ali je to opredjeljivanje bez ikakve sumnje izraz također određenih gotovo da kažemo slavenskih patriotskih kompleksa. Sam je uostalom Gundulić, upravo u »Osmanu« (Pjevanje XX, stihovi 453—460) pjevao:

Ti naredi da od krstjana
sinovi se grabe mladi
i vojnica da su izabrana
oni kojim se car obgradi.
Ali Božja vlas velika
podigla se u čas sade
da taj građa sva kolika
na istoga cara pade.

Smatramo da se ne može poreći da stajanje na janičarskim pozicijama — toliko fatalno u životu i razvoju bosanskih Muslimana u tursko doba — ima i svojih izrazito nacionalnih aplikacija baš s obzirom na slavensko porijeklo janičara. Prema tome, koliko god se to na prvi pogled možda činilo teško prihvatljivo, razlika između Gundulića i Aga-dedeta se svodi samo na oprečna religiozna gledanja, kršćanski Weltanschauung, kojim je prožet Gundulić, i islamski, kojim je prožet Aga-dede. Da baš u to doba u bosanskom muslimanskom društvu nisu nedostajala jako naglašena šira slavenska osjećanja pokazao je ogroman materijal iz dubrovačkog arhiva, koji takve

¹²⁾ Dubrovnik za vreme Điva Gundulića. Srpski književni glasnik. Beograd. Nova serija LVI, br. 4, 16. februar 1939.

osjećaje nesumnjivo dokumentira; te dragocjene materijale djelimično su prezentirali Jorjo Tadić¹²⁾ i Vuk Vinaver.¹³⁾

Islamizirani Slaveni — a tu se u prvom redu imaju ubrojati Bošnjaci muslimani — ne zaboravljajući svoje slavensko podrijetlo smatrali su Osmanlijsko carstvo jednom iznadnacionalnom državnom kreacijom s islamom kao ideološkom platformom, pa su u toj i takvoj državi tada nalazili svoj životni okvir. I Aga-dede je duboko državotvoran, makar nigdje ne taji svoje neraspoloženje prema sultanu Osmanu II. i simpatije prema janičarskim pobunjenicima.

Njemu ne nedostaje ni najkonzekventnije dinastičko raspoloženje, pa što više i povodom usmrćenja Osmana II. smatra da ga se treba sjetiti Fatihom (Kur'anskom surom, koja se namjenjuje mrtvima). Inače u crtanju karaktera Osmana II. ide dotle da ga smatra nesposobnim, samosilnim i pohlepim, pa ilustracije radi spominje da je opljačkao i zlatne kandilje iz očeve, čuvene sultan Ahmedove džamije. Kod Osmana, veli, »nije bilo ni trunke pravednosti.«

S druge strane je Aga-dede veliki poklonik sultana Mustafe, kojega je — spominjemo kao paradoks — turska historiografija proglasila suludim. Aga-dede ga uzdiže gotovo do svetačkog pijedestala. On npr. nalazi da je 14-godišnje izbivanje Mustafe u tamnici učinilo da je »dobio duhovnu snagu«; on mu je »veliki vladar«, odnosno »veliki hân«.

Aga-dede je dosljedni konzervativac, pristaša starog reda koji je oličan u janičarstvu.

Aga-dede je raspolagao obavještenjima o pripremanim reformama (ne ulazimo ovdje u pitanje da li su te pripreme bile manje ili više realno zasnovane). Historijski je utvrđeno da je već Osman II. namjeravao reformirati vojsku. Sultan je bio svjestan janičarske dekandencije. »Kakav sam ja car«, znao bi u ogorčenju vikati, koji moram da podnosim drskost svojih robova. Samo daj rasipaj blago, a oni neće u ratu da se biju, a u miru da miruju«. »Dakako«, govorio bi mu veliki vezir Dilaver, »nisi više car, a ne možeš ni biti dok ti gospodare janičari. Pođi na istok i tamo sakupi oko Damaska Kurde: 40.000 njihove vrijedne vojske bit će ti dosta jaka straža, a uz to neka svaki beglerbeg u svojoj oblasti digne nešto valjanih četa, eto ti vojske, kojoj nema ravne, a manje će to stajati, nego što te stoje janičari, koje ne možeš da zasitiš«. To se sviđje Osmanu. Car će sam glavom poći u Damask — to je trebalo da ostane tajna — onamo boraviti godinu dana, skupiti i uvježbati vojsku, a onda krenuti u Stambul, da slomi i satare janičare i spahije. Pođe li mu to za rukom, Osmanlijsko carstvo će se vratiti svojoj staroj slavi.¹⁴⁾

Kao i Gundulić, i Aga-dede zna i za nagovještaje o reorganizaciji vojske, kao i za nagovještaje o preseljenju sultanskog sjedišta iz Stambula u Damask, odnosno Misir.

Može se uopće reći, da Aga-dede takoreći frapira svojom dobrom informiranošću o zbivanjima koja su prethodila Osmanovoj pogibiji,

¹³⁾ V. Vinaver. Dubrovnik i Turska u XVIII veku. Beograd 1960.

¹⁴⁾ J. W. Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches in Europa III, 743—745.

kao i opisom same pogibije. Redajući činjenice, pokazuje u nizu detalja, koji se mogu provjeriti suvremenim historijskim vrelima, da je raspolagao sigurnim i tačnim obavještenjima takoreći iz prve ruke. Ostaje otvoreno pitanje, kako je došao do svih tih informacija.

Valja konačno u osvrtu na Aga-dedetovu Osmanidu istaknuti jednu simpatičnu crtu, a to je njegovo izrazito naglašeno — gotovo bismo mogli upotrijebiti izraz — antiimperijalističko raspoloženje. »Svijet mu je« — veli za Osmana — »bio malen« i kozački upadi su sultanu samo bili izlika da zaratuje. Kada su pobunjenici stavili Osmana u zatvor, Aga-dede zlurado iznosi refleksiju da su »metnuli u zatvor sultana Osmana, njega kome je svijet bio tijesan.« Aga-dede je očito zadovoljan time što su se pri kraju Osmanove vojne »vojske jedna drugoj prijazne pokazivale«, a njega mnogo ne oduševljavaju ni navodni uspjesi Bošnjaka i ugarskih akindžija u »njemačkoj zemlji.«

U svome spjevu autor — podsjećajući na bosanske pisce Hasana Kafiju i Muhameda Prozorca, koji su posebno u svojim raspravama razmatrali političke principe kako se upravlja državom¹⁵⁾ iznosi i neke koncepte u čemu se sastoji državnička mudrost. Posebno su u ovom pogledu karakteristične misli koje stavlja u usta pobjedničkom Mustafi koji se navodno sastao s poraženim Osmanom:

Zašto se nisi držao puta svojih pređa?
Vojsku si govorom vrijeđao.
Carstva se drže snagom vojske,
To je pravac koji se pokazao pravilan od postanka svijeta.
Jaka vlast postaji s pravdom,
Pravdom se učvrstilo ovo carstvo.

Osuđujući Osmanovu odluku da zarati, Aga-dede naglašava kako sultan nikog nije slušao, mada su veziri nastojali da ga u tom spriječe; polazeći u rat »sirotinja je tlačena« i nasiljem joj uzimana hrana za vojsku, »a zulum ne donosi vladaru sreću«, i »činiti zulum nije u Božijoj prirodi«; vojska je, kako navodi, bila slabo snabdjevena (a to vrijedi i za konje, koji su se i lišćem hranili); sultan nije konzultirao vještake ni primio njihove savjete (pri tome Aga-dede, tacite ispoljavajući svoje graničarsko porijeklo veliča vojničku vještinu »graničnih bega«), nije nagrađivao ni unapređivao vojnike i dopustio da se uvede u praksu prodaja položaja. U svemu ovome Aga-dede je nalazio slabosti.

Slabosti su doista postojale još i prije Osmanova doba i dobrim dijelom se ticale ustrojstva države, što Aga-dede nije zapažao, nalažeći slabosti samo u Osmanovoj ličnosti.

VI

Za Aga dedu možemo, prema njegovu spjevu, tvrditi da je ne samo prepisao već i dopunio spjev zvani **Džamasbnama**.

O tome spjevu raspoložemo vrlo oskudnim podacima. Do nas se nije sačuvao ni jedan barem fragment toga spjeva. Nije nam poznato iz dostupne literature ništa o **Džamasbnami** i njenom autoru, pa se moramo ograničiti na ono što o tom djelu kaže Aga-dede.

¹⁵⁾ Bašagić, Nizam ul alem. Glasnik Zemaljskog muzeja. Sarajevo 1919. — Mušić, Minhagu-n-nizam fi dini-l-islam od Muhameda Prozorca. Prilozi za orijentalnu filologiju V. Sarajevo 1955.

Prije toga valja leksički objasniti pojam Džamasbname. To je kovanica sastavljena od riječi Džamasb i name. **Džamasb** je ime perzijske legendarne ličnosti, dok **nama** znači pismo, knjiga, pjesma i sl. tako da bi ovaj naziv mogli prevesti kao Pjesma o Džamasbu.

Aga-dede daje podatak da je Džamasbname, do koje je on došao, pisana prije 96 godina, pa ako uzmemo da je Aga-dede pisao svoje djelo 1622, Aga-dedetov original bio je pisan negdje oko 1526. godine.

Aga-dede je primjerak Džamasbname dobio od miralema Ibrahim-bega iz Odžaka u pljesnivom stanju sa iskvarenim i oštećenim, gotovo nečitljivim tekstom. Prema Aga-dedetovom ni ono što je bilo čitljivo nije s obzirom na metriku zadovoljavalo. Aga-dede je djelo na čisto prepisao, dodao pojedine kitice, crvenom tintom stavio naslove, pa se dakle radi o gotovo temeljitoj preradi.

Vjerojatno je da je primjerak od početka XVI. vijeka bio na turskom jeziku, no nije isključena mogućnost da se radilo i o perzijskom tekstu. Kao i mnoga perzijska klasična djela Džamasbname je mogla biti prvo prevedena na arapski, a onda na turski jezik.

VII

Autograf Aga-dedetova spisa nalazio se kod Ibrahima Ljubunčića, rodnom iz Livna. Ja sam ga od njega preuzeo i u mojoj kolekciji rukopisa čuvao se sve do 1964. godine, kada sam ga zajedno sa svojom cjelokupnom bibliotekom ustupio Gazi-Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu.

Čitav rukopis je bio rasut i izmiješan s drugim turskim rukopisnim tekstovima. Pomnom rekonstrukcijom dobio sam cjelinu, ito dio gdje Aga-dede govori o svome zavičaju i dio o Osmanovoj tragediji, ali i u jednom i u drugom dijelu nedostaju neke stranice. Ovdje dajem prijevod i jednog i drugog dijela.

Džamasbnami nisam našao nikakvog traga.

VIII

PRIJEVOD TEKSTOVA AGA-DEDE

A)

Počeh da pišem historiju
i da je sredim u obliku knjige.
U knjizi (ovoj) da obrazložim svoje stanje
i da opširnije govorim o koječem:
odakle potječem, tko mi je rod,
odakle mi je djed došao, tko mi je otac,
(i) da se zna tko mi je (bio) šejh.
Bi potrebno da se i to obrazloži
i to da napišem u ovoj knjizi,
s namjerom da steknem sevaba.
Otac mi je derviškog reda,
i to mi je put (način) da ga se sjetim,
(jer) ako hoćeš da postaneš usta-majstor,
naprijed! Spomeni blagoslovom svog majstora.
Čovjek treba da spomene također oca i majku,
i treba ih se dovom spomenuti.

Treba se sjetiti također vladara,
s molitvom za njega, sjenu Božju.
Bože, daj duga života vladaru,
da s pravednošću mnogo godina provede
da pobijedi neprijatelje,
kad potegne sablju protiv neprijatelja!
Ocu i majci mi je naša dova,
neka im se smiluje naš gospodar (Bog).
I neka je sto hiljada molitvi blaženom (šejhu),
koji nas je uputio u odredbe (ovoga) reda.
Nakana mi je da se u ovom odjeljku upoznaju moj otac i pređa,
da objavim odakle su mi došli pretci:
Iako je čovječiji rod jednog korijena,
hoću da objasnim odakle su mi pretci.
Od sultana Mehmeda koji je osvojio Carigrad,
djedovi su mi janičarski robovi.
Od toga doba se tako provlače sve dosada
i idu naprijed kao robovi potomci.
Od pređa mi nije nitko svrgavan:
bili su trajno stalež službenika.
Oni su vječno bili ljudi tvrđava
i išli su ka granici iz unutrašnjosti zemlje.
Njih su isturili na granicu,
i za gedik-službom odlazili na granicu.
Dobrotvor postavši u Sarajevu biješe
Gazi Husrevbeg. Za njegova vremena,
on je, osvojivši tvrđavu Dobor,
odredio vojnike i agu (starješinu) im.
Izvadivši iz tvrđave vojnike
iz unutrašnjosti zemlje povuče ih na granicu.
Iz tvrđave Bugurdelen (Šabac), njih četrdeset ljudi,
izvadivši ih dovede ih u taj mah.
Jedan od njih djed mi, Muhjudin sin Iljasov,
koji među narodom zbog svog nastupa bijaše hvaljen.
Ne bijaše mi u rodu ni bingijena, bekrija.
U usta nisu uzeli nikada alkohola.
Bili su mistici svih sedam pređa.
To sam sve pitajući svog oca istražio,
a on pitao također svog oca
i dobili su te vijesti jedan od drugoga.
Došavši sa četrdeset vojnika iz Šapca.
Samo je on jedini ostao od svih pridošlih.
Svi su se povratili natrag,
(a) djed mi je ostao (posvetivši) se svojim pčelama
(pa) je uljanik veoma povećao,
(i) sudbina ga s (njima) s time zavarala (zanijela?).
Oca mi je donio (kad mu je bilo) sedam godina,
i ovdje ga je naučio čitanju i pisanju.
Osamdeset godina živio mi je otac u toj tvrđi.
Ondje ostavši privezan za jedan zid.

Napokon je postao aga ove tvrđave,
 i deražljivošću bio je u narodu poznat.
 Dvadeset i tri godine bio je tamo dizdar,
 i napokon ga obori vječno krećući stroj.
 Umro je godine hiljadu devetnaeste.
 Na koncu je smrt, ustrajnost svijeta,
 napokon i nas će doći reda.
 Bože! daj nam svima (Svoju) milost!
 Mjesto mog rođenja je grad-Dobor,
 tamo sam se rodio, u tom gradu odrastao.
 Koliko su mi prilike dozvoljavale, učio sam realne nauke,
 a mističnu nauku, znanost, također kasnije.
 Suđeno je nama da se sami naobrazimo,
 (a) što znamo, također da svijetu dokažemo.
 Kod kuće (obitelji) sam učio Kur'an,
 (i) postavši učitelj podučavao sam malodobne.
 Ovako sam proveo više (dulje) vremena,
 naučio (saznao) sam ovo znanje.

U OVOM DIJELU SE NAPISA ONO ŠTO TREBA DA SE ZNA TKO MI JE ŠEJH-MAJSTOR

Bio sam zaljubljen u (derviški red) Ummi-Sinan
 i tražih i nađoh vješta učitelja (majstora):
 došao je u ovaj kraj iz šeher-Ušküba,
 i nastanio se u tvrđavu Đakovo.
 Oženivši se ondje, dugo je vremena boravio
 ponekad ondje, a ponekad se povukao u Osijek,
 pa bi se ponovo odande iselio,
 jer je selidba za vidovite sunnet.
 Premjestio se u Pečuh, odatle uzevši put,
 nastanio se u tekiji Memi-šah begovoj
 i postavši dugo vremena šejh onog kraja.
 a to je bilo prije osvojenja Sigeta.
 Kad god bi se ratnici borili
 s neprijateljima, on bi prihvatio bajrak.
 Zajedno su išli pod Siget
 i osobno su se borili tamo.
 Oni bi šejhu osedlali konja vrijedna
 i (tako bi) ga ratnici odveli na bojište
 i tu bi ih šejh blagoslovio
 kada su došli u dodir s neprijateljem.
 Svijetla obraza bio je uvijek
 Gdje god bi ih šejh blagoslovio.
 Zavoljevši ga Požežani
 pozovu ga onamo u jednu tekiju.
 I podigavši se iz Pečuha preselio se u Požegu.
 Došavši tamo, bavio se molitvom (blagoslovom)
 Mnoge erbeine (kvartale) je ondje proboravio,
 a prijatelji bi mu dolazili iz udaljenih mjesta.
 I ja bih navraćao ovom svetom, časnom čovjeku.
 On me je podučavao ovdje o telkinu (nadahnuću), propovijedi.
 I iskreno sam mu se predao na volju.

I stoga mi — što je razumljivo razumu — pripade hidajet
(zastupstvo).

Hasan efendija mi je moj časni šejh,
Potrao sam svoje lice prašinom njegovih nogu.
Mnogo je godina vršio šejhovsku (dužnost) u Požegi,
a mnoge su mu pristalice došle do svojih želja.
Pedeset je godina onovremeno bio šejh
što u Đakovu, Pečuhu, što u Požegi,
i, napokon, konac života mu je bio u Požegi.
Otišavši odatle, zauzeo je mjesto u vječnosti.
Grob mu je stjечиšte naroda:
dolaznici-prolaznici se ovdje ne zadržavaju.
Nije od mene ustezao svoje naklonosti,
i ja sam se koristio njegovom naklonošću.
Stigla me je njegova pažnja, mene — bijednika.
Neka je hiljade zahvala Svevišnjem!
Ušao sam u red izabranih erena (časnih ljudi u redu)
i uspio ustanoviti mnoge tajne mistike koje nisam poznavao.
I redosljed imena, kakvi su, eto vidjeh.
I s mirom sam vodio tevhide (obredi u kojima se veliča Božije
jedinstvo).

I pošto sam postao sagovornik reda naobraženih,
čeznuo sam da od njih uzmem blagoslov.
Svojevremeno svoga oca Jusufage, onovremenog šejha,
bio sam privrženik.

I kada mi otac ode s ovog svijeta,
pripade mi služba — agaluk od njega.
Tada je na Bosni bio paša Ibrahim-han.
Njegova zapovijed vrijedila je koliko i ferman.
Teško je bilo k njemu pristupiti,
a kako je (netko) mogao dobiti i namještenje!
Ali defter-emin Kasim efendija
i prijatelji mi nastojahu, kao i on —
preporučiti moju stvar svojim prijateljima.
A kako se nitko ne nametnu na njih,
a i sam (Kasim efendija) ode paši nekoliko puta,
i Bog dade te mi paša svrši posao.
Paša je uvažio njegove riječi
i mene učini svojim dovadžijom (da ga blagosivljam).
Ovaj preuzvišeni stanovao je u Modričoj,
naša je kuća bila pokraj njegovih blizu.
Kad ne bih svake sedmice otišao mu, uvrijedio bi se,
rekavši mi: »Gdje si, ne viđaš se«?
Odžak (dvor) mu je bio da je sve pjevalo,
a držao je nekoliko gostinjaca (musafirhana).
Bio je uvijek osobno za trpezom:
i bogataš i stranac bi se koristio njegovim jelom.
Dogodilo bi se, ponekad, da bi gost kasno stigao,
ali je uvijek našao ono što mu je suđeno.
Imao je brojna zvanja (položaje),
mnoge čitluke, puno zasijanog (usjeva).
Volio je goste i dervise,
radovao bi se uvijek da ih gleda
i prema njihovim staležima odavao im čast.

A učenjake je jako volio,
pero mu je bilo izvor, bio je pisac,
Dosta sposoban učenjak i sasvim načitan.
Služba mu je bila na dvoru.
Kada bi mu reda došla da služi
veoma mnogim ljudima učinio bi dobrotu.
Tko bi mu došao, otišao je veseo i nasmijan.
Brojnim dobrotama je nahranio
bilo na domu, bilo u službi.
S mnogo strana je blagosiljan
i, službujući, prihvati put vječnosti (umrije).
Moja je molitva ova: da mu Svevišnji
dadne mjesto u uzvišenom raju.
A tko god ovoj mojoj molitvi rekne »amin«,
neka mu Svevišnji bude jamac da će ga vrći u raj.
Duši umrlog Kasim efendije, duši Božjeg vjernika
neka je pozdrav na njega,
Boga radi prouči »fatihu«.
Tri mu sina ostadoše, najstariji Ahmetbeg.
Očin je odžak on držao (preuzeo) sam,
i jer mu je od oca ostalo sve gotovo:
i službe, i mnogo obilja, nekretnina.
Vrlo je vješt peru, pametan i pisac.
Kako god rekneš gospodstvo njemu pristoji.
Vrlo ugodan, dobroćudan i dobra srca,
I govor mu je sladak, govori blago.
Tko mu od učenjaka dođe na razgovor,
zaželi ponovo mu doći.
Trajno su pred njim knjige,
Meanija, govor mu je uvijek o nauci.
Potpuno je poprimio očin način —
svakaga je on svojim blagodatima hranio.
Napredovaše s dana na dan u savršenstvu.
Njegovi govori bili su puni mudrosti.
Na bosanskom divanu kod defterdar-emina,
nalazeći se u službi, zenicu oka —
Odžak mu, orobi haramija:
Što ne odnose, ono sve popali.
On se tada nalazaše u borbama,
na istom mjestu zajedno sa još svoja dva brata.
Nitko ne može procijeniti mu štetu:
izgorje gotovo osamdeset komada knjiga.
Sagorje kula i sve što bi u njoj,
Ostadoše samo kameni zidovi kule.
Eto tako mu se zgodila ova šteta.
Da Bag dadne da ostanu glave zdrave
Neće nedostajati srebrni rahtovi, kumaši.
Braća mu Alibeg i Hasanbeg
Svaki pojedini s dana na dan
neka mnogo na ovom svijetu požive u bogatstvu
i neka postignu ono što god žele.
Osim Boga nitko to ne zna,

da li je opskrba bila žrtva njihovim glavama:
bili su otišli na mjesto opasno
i stali su pred topove i puške.
Na alaje je pucano iz topova i pušaka
i mnogo je vitezova tamo budzašto prodato.
Neka je molitva svakog čovjeka ovakva.
Što će doći na glavu, nek dođe na materijalnu štetu.
Mnogi su od velikaša u tom ratu,
postali šehidi i na tom mjestu glave izgubili.*)

Postavili njega kao zeta
Nije se ustezao da tamo štetu napravi.
Saznalo se tko su bili haramlije (hajduci)
bar se to iznađe.
Što mu je šaka došlo, on tvrdo držaše.
Prokletnike stiže kazna.
Neka Bog dadne da se sve pronade
i da mu njegov imetak opet u ruke dođe
Ovo se zgodi, neka se prepričava
u godini ratovanja Sultana-Osmana.

OPIS KARAKTERA OSMAN EFENDIJE, BOSANSKOG DEFTERDARA

Kasim efendija me postavio dizdar-agom.
Agaluk nisam dugo zadržao,
godinu i po bio sam tvrđavi dizdar,
čuvao taj grad (Dobor) s tim činom.
Kasnije sam ga ipak ostavio.
Naumio bijah da radim što drugo.
Prodavši agaluk pretvorih ga u novac —
za dušu svoga oca osnovah zadužbinu.
Uvjetovah da mi djeca uče (čitaju):
Jasin, ajet pa ajet.
Zatim sam postao hatib (džamije) u Jakešu
i od te bogougodne službe dobih što je određeno:
po jednu akću plaće u cijelom.
Bio sam sedam godina imam i hatib.
Jednu tijesnu džamiju su bili seljaci napravili
od pletena, zemljom oblijepiti.
Družina (džemat) mi ne mogaše stati u džamiju,
a uz Bajram, ni u sâm harem (dvorište) džamije.
Zimi, na snijegu, džemat mi napolju,
ostajali bi većinom tamo.
Nastojao sam da se izgradi velika džamija,
Pa sam se na mnoge ljude obraćao.
Svevišnji mi dade prijatelja — druga,
i tako jednog dana bosanski defterdar,

*) Nedostaje jedan list, na kojem, čini se, da govori o po-
hari Odžaka.

Modričanin Osman efendija izjavi
i odmah izvadi novac i daje ga u gotovu.
Skupivši majstore ugovorih (sporazumjeh se),
i čvrsto se prihvatih izgradnje džamije.
On, Osman efendija, učinio me je blagosivljačem,
Proučena mu je hajirli molitva (dova).
Sagradih džamiju, savršeno kako treba,
a mene je postavio pomoćnikom džamije,
dao mi je sinu službu da poziva na sallu,
i to je zabilježeno u beratuu najprije.
Za imama, hatiba, muezina,
muarrifa, kajjima i vaiza
odredi dužnosti i ubilježi plaće (ulufe).
Stekavši veliki sevab i dobro djelo,
upravo kad je sve bilo učinjeno,
i kad su mi dobro došle plaće,
dođe u zbor i umiješa se smutljivac.
Htijući da mu je njegova riječ preča.
Tužbe napravi, ne daje mira,
a natjera me da za nevolju ostavim službe.
Neka mu ni jedan čas ne bude bez belaja!
I ovo, da objasnim neka se ovdje čita:
Neka mu bijeda uvijek na glavu pada!
Smutljivci mene učiniše svrgnutim;
nitko to ne nađe opravdanim.
Pri gradnji džamije sam mnogo podnio muke,
zapatljane poslove riješio sam i raspleo.
Smutljivcima koji bjehu uzrokom,
neka Bog daje nesreću. Prvo, ne najeli se hljeba,
Aga-dedo! Ne proteži na dugačke govore,
kad si vidio da su smutljivci potegli muku.
Nego učini zahvalnost i priznanje Svevišnjem,
a Osman efendija zaišči molitvom sreću!
U svom rodnom kraju, u Modričoj-kasabi
mnogim su ljudima bile ispunjene želje kod njega.
Susjede je on poštivao,
a mnogima dao dobru službu.
Nek se stide da ga posluže,
jedući njegov hljeb i nimet (blagodat)
Bog daje, on mu posao izvrši.
Mnogom je kod njega njegova želja izvršena.
On je onaj koji je sagradio han u Modričoj,
(zatim) medresu i još nekoliko dućana,
Pa je njegovo dobro djelo i mekteb-škola.
Svi i veliki i mali bili su mu dovadžije (blagosivljali ga).
S njim je Modriča dobila svoj sjaj,
jer dotada (do njega) Modriča nije bila ništa.
Bosanskim vojnicima (kulovima) njihove plaće,
pri dijeljenju nije uzimao nikakve pisarnine (pristojbe).
Pridošli defterdari su jeli i gnječili,
pa su vojnicima kapale suze iz očiju,
a otkada je na Bosnu došao Osman efendija

bosanski vojnici su uživali, a i on.
Zadovoljavao se sa svojom plaćom.
I svatko tko je došao, dobio je svoje što mu pripada:
prošle zaostatke, sve prolaze.
I sad se zaklinju njegovom glavom.
Plaće im on postavi u red
I to odgovara svim kulovima (bosanskim vojnicima).
Za njega se mole svi graničari.
U dodir koji dođoše s njim.
Od svakog pojedinog dobio je blagosivljanje —
blagosivljaju ga bogataši i siromasi.
Nastojeći da pribere državnoj blagajni,
Nemoguće je da nije dobio sevabe (nagradu Svevišnjeg).
To je služba za islamsku vjeru,
to je ovozemno i rajsko veliko bogatstvo.
Bez plaće nitko ne može čuvati granice,
jer čovjek ne može opstojati bez opskrbe.
Oni koji su jamci za njegovo opskrbljivanje,
također su od onih, koji nadziru granice.
Velikim se dobročinstvom smatraju i oni
koji god se nalaze u toj službi.
U ovu službu i u ovaj (zanos) ljubav tko upadne,
nije čudo ako preživi (život) Hidra.
Kod Boga je ovo veliko djelo —
svaki čovjek, uživi u svom zanimanju.
Do zasjednuća sultan-Mustafe
četiri je godine bio deftedar Bosne.
A kada je zasjeo Mustafa-han,
otada je (bosanska) blagajna bila pa prošla.
Tko god na ovo moje blagosivljanje
rekne: »amin«!
(na Sudnjem danu) neka Božji
Miljenik (Muhamed Resulullah) bude mu
zagovornik (kod Boga).

O ZULFIKARBEGU

Zulfikarbeg, zaim kasabe Modriče.
Zulfikarbeg, zbornički glavni zaim,
otvorena mu je uvijek kuća dobročinstva.
Razmišljah da ga vidim,
konak mu je drugi modrički han.
I otac mu je bio s njime,
goste je naročito volio.
Postao sam učitelj Zulfikarbegov,
neka je Bog uvijek zadovoljan s njime!
Kad god bih došao, činio bi mi izraze (poštovanja).
Premnogo sam uživao njegovih darova —
neka mu se poveća život i bogatstvo!
To mi je uvijek želja pri svakoj molitvi:
Neka mu Bog dade da mu se ispune sve želje,
Neka mu bogatstvo prožive njegova djeca,
a neka se Svevišnji smiluje njegovu ocu

I amidži mu, ponosu vitezova.
O bože! odredi im da otprhnu u raj,
U raj, u zagrljaj rajskih djevica!

POVOD PISANJA MIRALEMA IBRAHIM-BEGA I NJEGOVA STANJA

U knjigu napisanih uglednike i gospodu
da moju knjigu cijene.
Kad im knjiga dopadne, nek se rasonode,
i nek znaju mnogo štošta iz povijesti,
pa neka me se trajno blagoslovom sjećaju,
mene, jednog siromaha,
skromnog s mnogo nedostataka.
U njihovo susjedstvo imam pristupa —
Svi pojedini iskazuju mi prijateljstvo,
i poštovanje veliko, preko moje sposobnosti.
Za djecu sam isposlovaio službe,
pa sam opskrbljen bezbrižno živio.
Gdjekad bih kod kuće sjedio, pišući svoja pisanja,
a kada bih zaželio rasonodu, putovanja, odlazio bih u šetnju.
Fetihlija Miralem Ibrahim beg
izvor je dobrote, darežljivosti i dočeka.
On je volio stalež učenjaka-uleme
i svakog pojedinog bi darivao poklonima.
Bio sam zarobljenik njegova prijateljstva.
I dušom i srcem sam volio ovog viteza,
pohodio bih ga kad bi me pozvao,
a po gdjekad bih dolazio i bez toga.
Nije mu u odžaku nedostajalo gosta,
u svakom kutu bilo je puno gosta,
obilno ih gostio hranom.
Dolazili bi kako derviši tako i uglednici.
Imetak i bogatstvo mu je pritjecalo u odžak,
maslo i med tekli su kao s neba da padaju.
Imao je čitluka dosta, k tome još i zijamet,
u potpunosti bio se sredio i razgranao.
Upravo je šest subaša koji su hodali,
a još k tomu mnogo sluga i pomoćnika.
Raja mu je sijala zemlju i kosila.
Bog je dao da je on sve zgotovljeno jeo i pio,
k tome je on mnoge plodine prodavao,
ali novac nije vezao, nego bi sve u obilju trošio.
Konji, odjeća i oprema potpuno izvanredna,
a stajahu vojnici (sluge) sklopljenih ruku.
Svatko ga priznaje zbog njegova (čuvenog) odžaka
jer mu u Bosni nema ravna.
Nek mu Bog njegov život i bogatstvo
s dana na dan poveća, također i ugled.
Svevišnji mu je Bog odžak učinio uglednim —
želim da ga još više učini unapređenim.
Neka mu Svevišnji pokloni sinove
i neka u bogatstvu svaki dugo proživi.

Vidio sam mnogo njegova prijateljstva a također i darova —
 Neka mu Bog da zamjenu sutra (poslije smrti)!

Gdje kod bi se nalazilo kakvo voće,
 dolazilo bi u odžak i uživalo se (jelo se)
 Jaka kahva, puni findžani,
 povlačili bi se po srijedi a duše bi ih pile.

Knjigom se je trajno zabavljao,
 i sabirao bi one koji su obrazovani.

Svome šejhu je odavao počast zatim,
 ljubav i iskrenost suviše.

Jednog dana utrpa mi u ruke neku knjigu,
 stari primjerak, ne zna joj se ni glava ni odlomci.

To je knjiga bila Džamasbname,
 a po računu pisana je bila prije devedeset i šest godina.

Pljesnava, pismo mnogo iskvareno, oštećeno,
 toliko istrta da je gotovo nečitljiva.

Način pisma bio je šegrtski,
 k tome mnogi stihovi izašli iz metrike.

Nakana mu bijaše da bude primjerak čisto napisan.

Reče mi: »Napiši (prepiši) ovo i dovedi u red«!

Sjedoh pisati, otvorivši četiri oka,
 pa kao biser jedno za drugim nakitih
 i još k tome mnoge sam kitice sam dodao
 pa ih povrh priče istakao, učinio sadržaj.

I njih sam crvenilom napisao, da bi bilo jasno,
 da se zna, šta je smisao priče.

S ljubavlju sam svaki momenat mlatio perom
 i hvala Bogu kada dođoh do svršetka.

Bilo je potrebno da joj napišem datum,
 da se zna kada je pisana.

(Ostatak nedostaje ali slijedeći listovi sadrže pjevanje o »Ratovanju sultan Osmana i njegovoj tragičnoj sudbini«).

B)

Razmišljah i zastadoh, jer se u to vrijeme
 zbilom koješta što je trebalo opisati.

Iste godine mnogo čega se zbilom,
 mnoge tuge, ali i mnogo radosti.

Zasjede na prijestolje Mustafa han
 pošto je taj sultan bio mnogo godina zatvoren.

Da suštinu događaja opišem
 i da tako svoju knjigu proširim jednim dodatkom.

Pošto je sultan Mehmed bio umro
 zapade sultanu Ahmedu kruna i prijestolje.

On je bio postavio za sultana Mustafu krletku
 u kojoj je četrnaest ljeta presjedio.

Četrnaest godina podnosio je ondje osamljenost
 i na taj način je zadobio duhovnu snagu.

Kada je sultanu Ahmedu došao smrtni čas
 sin mu nije narastao, bio je mali.

Vidjevši šta će mu pasti na glavu,
prepusti vladarstvo svome bratu.
Tri mjeseca i šest dana bio je sultan
I u njegovo ime se je učila hutba (molitva petkom)
A i fermami se na njegovo ime izdavali.
Tri-četiri čovjeka, strahujući šta će mu pasti na glavu,
(Poznata izreka »Na teže dolazi još teže«)
bratića mu sultana Osmana
nenadno ustoliče jednog dana.
On naredi da strpaju u zatvor sultana Mustafu
držeći da tome sultanu odgovara ta nevolja.

UZROK VOJEVANJA NA POLJSKU I POVOD OSMANOVE POGIBIJE

Onog vremena kad zasjede na prijestolje Osman
i kada se po njegovoj volji vladalo,
bio je svjež (mlad), a svijet mu bio malen (tijesan),
tražio je kakvu izliku da zaratuje.
Iz poljske zemlje zalijetali su se mnogi kozaci
i s lađama svojim plovili u daleke krajeve;
islamske zemlje bi pljačkali
pa je mnoga pokrajina bila opustošena.
Sultan na Poljake naumi zaratovati
i ne bi moguće od toga ga spriječiti.
Veziri su nastojali da to spriječe,
jer vojna na Poljsku bila je tada teška.
U toj zemlji teško je manevrirati s vojskom,
u njoj nema ni paše (za konje), ni mesa ni hljeba.
Teško bijaše prenijeti (vojnu) opskrbu,
a ni za četrdeset konaka ne može se tamo stići.
Sultan Osman nikoga ne poslušao,
(nego) zapovjedi da se vojska sakuplja.
U sedmici jurjevskog dana
iz Carigrada izađe sultan Osman
i na vodi Dunavu postavi most
htijući se osvetiti Poljskoj.
Na zemlju je nametnuo teške namete
i mnogo opskrbe uze nasiljem.
Car nije imao ni jednog vezira
koji bi imao iskustva i spretnosti.
Sirotinja je mnogo tlačena,
(jer) dadoše mnogo opskrbe i gotovine.
Nema sreće ako se u vladara dešavaju nepravde,
a učinjeno je na tom putu mnogo nepravdi,
Bog nije zadovoljan ako se čini nepravda.
Kazna za nepravdu je kratkotrajan život:
Niti mu sreća posluži, a ni život,
na svijetu mu ostade samo pusto ime.
Sam nije znao kako treba da se bori,
a od onih koji to znaju nije primao savjete.
Granični bezi tome su vješti
jer su, ratujući često, glavu razbijali.
S nijemom poslušnošću vještina se ne da iskazati.

Ni vladar ne znaše te vještine, a ni doglavnici.
Svi prijedlozi i protumjere bijahu osujećene.
Nije se znalo kakvog kralja ima kaurška zemlja
ni koji su kraljevi kaurških zemalja dali pomoć u vojsci
i imovini.

Mada je bio velik carev tabor,
ne htjedoše se boriti ni janičari ni spahije,
ne bješe nagrada ni unapređenja
i podređenima se ne davaše ono što ih pripada.

Mnoge spahije među rumelijskom vojskom
upuštale su se katkada u borbu.

U početku mnogi od njih postadoše šehiti,
a mnogi izađoše ranjeni iz borbe.

Bezi i spahije se pokatkad
među sobom kao ovnovi na trgu tukli.

Janičari se nisu htjeli boriti
ne dobivši dara i hljeba od cara.

Zbog oskudice hrane vojska je bila uznemirena.
Stajala je pred neprijateljem trideset i osam dana.

Mnogi je hranio konje lišćem (s drveća).

Da ne stiže tatarski han

vjerojatno ne bi bilo izlaza (iz nevolje).

Tatari napraviše provalu u zemlju Poljsku.

Uzevši brojnu stoku ondje je prodavahu.

Pet puta po stotinu hiljada izvukoše zarobljenika, malih i
velikih.

Više stotina hiljada bilo se sabralo nevjernika,
što pješaka, što puškara i ostalih.

Njemački kralj bio je spreman na pomirenje.

Pojavi se tada varka.

Poljak je poslao svoju vojsku
i potpuno ispraznio svoje pokrajine.

Umjesto njemačke vojske zauzeše oni mjesta.

O tome obavijestiše šaha i vezira.

A sad gledaj šta mi sultan tada uradi —

odredi za vojskovođu erdeljskog kralja Betlena,

a bosanski obveznici i umirovljenici

te ugarske sposobne akindžije bijahu određeni da se priključe
Betlenu.

Mnoge provale i pljačke naprave u njemačkoj zemlji
čak do iza njemačkih gora.

Tamo je više puta išla mnogo četa,

pa izvukoše mnogo marve, sto hiljada zarobljenika.

Onaj tko bješe puki siromah zaimao je mnogo imetka.

Cijela pokrajina iza Beča, u dubini osam milja

bi razorena, popaljena i poplijenjena.

Njemački se kraj bijaše jâko uznemirio,

sa češkim se kraljem bijaše udružilo.

Na obje strane ustala je vojska.

Njemačka zemlja bila je puna akindžija.

Da se opet vratimo carskoj (sultanskoj) vojsci,

da vidimo šta se tamo zbiva.

Neprijatelj, prestrašen od Tatara
 nastojaše da zamoli mir.
 Vojska se jedna s drugom
 pomirljivom pokazivaše
 tako da svak svoj posao vrši.
 Obećaaše da će davati harač
 i uz taj sporazum se razidoše.
 Kasnije se neprijatelj protivljaše haraču.
 Neće davati, rekoše, zavjeriše se.
 Sam Osman dade vojsci privolu,
 da se vojnici vrata kućama.
 On sa svojim janičarima ode u Carigrad.
 A sada slušaj šta sultan uradi s vojskom:
 Vojsku svoju ne pozdravljaše,
 niti je lijepim govorom svakoga tješio.
 On se razbjesci na janičare svoje
 i uhvatio ga bijes za osvetom,
 zašto se u ratu nisu više potrudili
 pa neprijatelj osta na bojištu nesavladan.
 Stoga htjede da svoju vojsku uništi.
 »Nanovo ću popisati novu vojsku« — tako je govorio.
 Strast mu je nadvladala pamet.
 Stare svoje borce nije uzimao u zaštitu,
 a one koji su imali pritužbu nije nikako saslušavao,
 niti je nadzirao silnike.
 U njega ne bješe ni trunke pravедnosti,
 pa je mnoge ljude stvorio sebi neprijateljem.
 Bio je mnogo sklon škrtosti,
 i kad bi prosjak došao, ne bi dobio dara.
 Bijaše nakanio da pođe na Čabu,
 pokupivši svu carsku blagajnu.
 Prijestolnicu je želio premjestiti u Egipat ili Damask —
 dade da se o tome pronese glas u narod.
 »Rastjerat ću svoju staru vojsku (janičare)
 i sve ću im isprave na ognju spržiti.«
 Smutnja mu bijaše čvrsta nakana.
 Ne vodeći napokon računa o svome prijestolu,
 zlato i srebro, gdje god je našao
 i sve dragocijenosti uze i digne,
 pa šta više i na čelenku na uzglavlju očeva nišana
 ruke je svoje pružio.
 Napuni škrinje i korpe,
 vrijedne dragocijenosti sve uze i diže.
 I napokon je ruku digao
 na zlatne kandilje u očevoj džamiji.
 Svršivši sve putne pripreme
 naredi da mu carska pratnja pređe u Uskudaru.
 »Sutra kada klanjam džumu namaz
 i uputim Bogu zahvalu i molitvu,
 ne zadržavajući se nimalo, odmah prelazim i idem«.
 Nije odredio zadržavanje ni u Uskudaru.
 Vojnicima onim od tridesete ulefe zapovijedi,
 ne vodeći računa o njihovim prilikama.

Onaj kome je to naređeno sve saopći vojsci.
 Svi rekoše: »Šta ovaj sultan još hoće od nas?
 Mi smo u ratu upali u mnoge dugove
 i s mnogo dūga vratili se u svoje vojarne.
 Nije nam dužnost da idemo na Čabu,
 inače se ne bi protivili onome što smo obećali«.

Padišah veli: »Kako bilo da bilo,
 onaj vojnik koji mi je vjeran doći će i naći me.
 Koji pak meni ne dođe, nije moj vojnik,
 a ja ću mjesto njega naći nekog drugog vojnika«.

Počeše prenositi carske čadore
 pa se na taj način pokazala čvrsta odluka o sultanovu odlasku.
 Sada pristupiše sultanu svi učenjaci (rekavši):
 »Nije dozvoljeno da ti odlaziš na taj put.
 Nije izašao nikakav zakon od tvojih pređa
 s kojim bi se tvoje namjere slagale«.

(Za to) dostave caru deciziju: »Ne idi«!
 Padišah se rasrdi i podere deciziju.
 Učinivši tako, vojska se uzbuni
 pa skoče svi na noge, i malo i veliko.
 Obavijestiše se svi, kako siromašni tako i bogati.
 I tako se svi skupe na jednom mjestu,
 zatvorivši džamije i svoje dućane
 i prihvatiše u ruke svaki oružje.
 Napraviše zbor na kojem stvore zaključke:
 »Ako sultan želi da i dalje ostane na prijestolju,
 neka one smutljivce, njih osam na broju,
 dade da ih smaknemo i prolijemo krv.
 Oni su ti koji su nagovorili sultana
 da se upropasti kruna i ćullahi:
 Dilaver paša, koji je veliki vezir,
 a jedan od njih također je Husejn-paša,
 od njih je treći Ahmed-paša
 (Zašto ne bi pobili smutljivce)?
 Tu je i Baki-paša, pa bostandži-paša,
 i sultanov hodža je svjetski smutljivac,
 a sin hodžin je sedmi.
 On je kadija, ali zar mu pristaje zvanje kadije, —
 to je nedozreo mladić
 koji nije dostojan službe carigradskog kadije.
 Osmi od njih je kizlar-aga,
 podmukli carski izdajica, a buntovnik protiv Allaha.
 Neka nam njih dade da ih posmičemo
 i da u isti mah vidimo kakav je naš grijeh,
 budući da nas car hoće da uništi!
 Šta su stari borci pogriješili?
 Šta mu je svrha, pa da popisuje novu vojsku?
 Zar je to padišahova pravda i savjest?«
 Za popis vojske bio je određen
 stari Jusuf aga, jedan od notornih izdajica.
 On je pripadao kizlar-aginoj sviti,
 od onih koji pripadaju baltadžijama: to je jedan petljanac.
 Bio je navodno zastupnik (čirak) kizlar-age,
 Ali čirak kojemu je nedostajalo ulje.

Postao je vojvoda Turkmena.
On je popisao brojne jedinice
i još k tome dvije-tri hiljade konjanika,
sejmena još više negoli konjanika,
a i Turkmeni su s njime hodali.
Sve mu je to navodno bio naredio sultan Osman.
Ferman je glasio da se popiše i pošalje
dvadeset do četrdeset hiljada konjanika.
Ovoliko brojni konjanici i toliki sejmeni
uputiše se prema Stanbolu.
Jedva je ostalo tri do četiri dana hoda
da se približe Stanbolu, tako znaj.
Povodom ove odluke sve učenjake
a i časne šejhove i dobre ljude
poslaše u dvor padišahu.
Vojska je stajala čekajući odgovor.
Oni u podnevno doba uniđoše u saraj,
a tek u doba ićindijsko dobiše vijesti:
Padišah od onih zatraženih (ličnosti) ne dade ni jednoga.
Ne pristade da se životi uništavaju.
»Nek mi je vojska mirna i uljudna,
jer je hiljadi vrana dovoljno bačen jedan kamen«.
Čuvši vojska ovaj odgovor
Uniđu u saraj i otvore vrata,
a padišah se premesti, otišavši u bašču.
Slušaj sada, šta vojska uradi:
Prvo sve istražiše
da bi gdje god ondje našli sultana Mustafu.
Vojska naiđe na jednog mladića solufliju
i spopadnu ga odmah s pitanjima
»Daj nam vijesti o sultanu Mustafi,
inače ti neće ostati glava na ramenu, tako da znaš.«
Mladić se prestraši za život svoj
i odmah im dade znak na jednu kulu.
Bio je u toj kuli ulaz duboko pod zemljom —
navodno četrdeset aršina u dubinu.
Bilo je nemoguće iznutra iz saraja pristupiti u kulu,
zato se s vana uspnu na kulu,
s vrha probiju i malo razvale,
odsijeku užad od čadora
i jednog od njih spuste oni ljudi,
jednog spahiju po imenu Šabana
koji nije imao straha i ne izustivši ni jedne riječi,
spuste ga na dno kule.
A mnogi su stojeći vani držali kraj užeta.
Istražujući dno kule,
odjednom nađoše u mraku vladara.
Ovom velikom vladaru, gladnom i bez mlijeka, život je visio o
dlaci.

Sultan upita: »Tko je taj koji mene traži?
Patim zbog žeđi, dajte mi vode«!
Jednu čašu vode mu spustiše.

Usljed toga ga malo raspoložiše.

»Šta tražite«, upita vladar,
obavijestite me, što vam je namjera?»

Spahija mu tada u isti čas reče:

»Bogi mi, sretna je naša namjera!

Namjera nam je da te postavimo na prijesto
i na carstvu tebe opet da vidimo«.

Kraj njega su sjedile dvije dvorkinje.

U molitvi Svemogućem Gospodaru
izvade ih odatle napolje jednu po jednu.

Tada se posavjetovaše o daljim mjerama.

Svezavši cara ispod pazuha

izvuku ga sa dna kule.

Na to izvuku i Šaban-bega.

Za pasom mu bijaše hrana koju je sultan jeo:

Jedan komadić crnog hljeba, koji je sultan jeo, tvrdi od kamena,
i na jednoj kosti komad pljesniva mesa.

Svezao je otrag i onu hasuru (prostirka od rogozne)
koja mu je služila za postelju.

A tu je bio i jedan pojas bijele boje,
prljav, pljesniv, vrlo star, od mnogo godina.

Na (carevoj) glavi crna kosa opružena, brada narasla,
a crna, kao da je obojena.

Tako je bio blijed! Svi koji ga vidješe rekoše:

»To je drugi Jusuf, izvađen iz zemlje.

Oči, obrve jâko crne, lice blijedo,

Sjaj lica (odražava se) u bistrini«.

Izašavši iz mračnog mjesta ovaj vladar
(pričinjao se) kao mjesec na nebeskom svodu.

Oni koji ga vidješe postade strašno iznenađeni.

Nitko nije imao snage a da nije proplakao.

Jedni plaču, a drugi dižu ruke na molitvu,
a jedni bacaju svoje turbane u zrak.

Nebeski svod se ispuni od uzvika i galame.

Stiže glas zahvalnosti na sve četiri strane:

netko od radosti oslobađa svoje zarobljenike,

netko usljed razdraganosti dijeli zlato i srebro.

U taj čas također i carica majka

vojsci je činila darove i nagrade.

Izvadivši dvadeset kesa zlatna i srebrena novca
posipaše po vojsci carica majka.

Još se k tome prepričavalo

da je još više dobio duhovne snage

ovaj veliki vladar, otkako je bačen u zatvor.

Sjela je na serdžadu (tepih) ona carica

i odatle se nije micala.

I nije propustila ni jednog dana ni noći molitvu.

Pune četiri godine je postila, osim na bajram.

Vladara odnesu pod kupolu,

svuku sa njega onu jadnu odjeću

i obuku mu carske haljine.

Dovedu ata, da bi ga posadili,
ali vidješe da se od slabosti ne može na konju držati.
Lako su našli jedna kola
i posjednu sultana u kola.
Od njeg se nije rastajao nikako mladić soluflija,
niti dvorkinje, ni majka sultanija.
Svi uniđu sa sultanom odmah u kola.
Kola su prihvatili vojnici rukama i vukli,
i odvezli taj dan u stari saraj.

* * *

Čim je vijest čuo sultan Osman,
naime da je Mustafa han izvađen iz kule,
strah mu odmah pade na dušu.
Velikog vezira i kizlar-agu
dade kao žrtvu, da se odbije bijede.
Svezavši im čvrsto ruke
pošalje ih po jednom agi vojsci.
Pošto ih je aga izveo izvan kapije, reče:
»Ako su vam cilj ovi koje tražite,
prokletnici, uzmite ih, car vam ih daje!
Ušt, šta ste s time dobili«?
Čuvši vojska (ovaj) gadni govor
isti čas agi odsijeku glavu.
Također i kizlar-agu i veziru,
ne ostavljajući žive, u isti mah usmrte.
Opet sultan vidje da se vojska neće da smiri
i ne nađe za to načina ni mogućnosti.
Ovaj slučaj se zbio osmoga (dana) mjeseca redžeba
a bijaše četvrtak.
Husejn-paša i sultan Osman
tražeći spasa, da se izbave bijede,
gledaj što njih dvojica poduzeše:
Kuda da se sklone i kamo da odu;
budući se trebalo čuvati vojske.
»Nama treba skloniti se u neki odžak,
hajde da idemo do janičarskog odžaka!
Vjerojatno će se oni k nama povratiti«.
Ova im se nakana učini umjesnom.
Noć dođe, oni se smiriše.

* * *

Vojska se poboja za sultana (Mustafu) u starom saraju
pa razmisliše i o tome odlučiše:
Opet smjeste u kola ovog vladara
s dvorkinjama i carevom majkom
kao i onim mladićem soluflijom,
uzmu ih i odnesu s lakoćom.
Tako dođoše u janičarski odžak
i smjeste ih u Orta džamiju.
Te je noći mnogo spahija vršilo stražu

držeći oružje u rukama i ne ispuštajući ga,
a u džamiji unutra molio se veliki vladar.

Vele: nije ni časka zaspao ni išao spavati.

Neko bi vrijeme klanjao noćne molitve,
a neko bi vrijeme molio, stojeći na nogama
u bogomolji ovoj.

U neko doba noći vojnicima pade na um
i počеше govoriti: »Postali smo nesmotreni:
Zašto da ne pripazimo na sultana Osmana?

Pobjeći će nam, ako mu to ne onemogućimo.

Mogao bi ove noći pobjeći na drugu stranu mora,
spasiti se iz ovog grada i pobjeći,
a tamošnja obala je njemu sklona.

Tko zna šta će nam onda pasti na glavu.

Mnogo će biti neizvjesnosti i proljevanja krvi.

Ili ćemo mi ili oni pobijediti«.

Razmišljaše vojska koja se tu našla.

Bila je u strahu da ne upadne u kakvu varku.

Čuvši ovo sultan Mustafa
jednom riječju umiri vojsku:

»Ništa se ne bojte, već odmah lezite,
ali neka znate, dođite u ranu zoru«!

Čuvši vojnici ovaj odgovor
svi spokojno zaspaše.

Sultan Osman s Husejn-pašom, za nevolju
preobukoše odijelo i u ranu zoru,
da nađu lijeka svojoj nevolji,
dođoše janičarskom agi.

A da bi pridobili njegovu naklonost
donesoše mu pedeset hiljada dukata —
ako nije bilo više, nije bilo manje.

Po pedeset dukata na svakog vojnika,
da bi se vojnici prevarili na ovaj dar.

Još k tome po pet akči da ih unapređuje.

»Pročitaj vojsci moje carsko pismo«!

Aga odmah ode među vojnike
i kada je stao nogama na treću stepenicu,
držeći u rukama carsko pismo
i rekavši im sadržaj pisma,
objasnivši dar i unapređenje,
među vojnicima je napravio zabunu.

Dok je govorio, prilikom izlaska na most džamije,
odjedamput ga handžar stiže u lice.

Neki spahija, stojeći kraj njega,
udari ga handžarom i u čas obori
te se strovali s mosta na tle.

Vojnici ga sasjekoše na komade.

Odatle pođu u agine saraje,
gdje nađoše Husejn-pašu
pa ga ondje sasijeku na komade.
Nije mu bilo spasa.

Tu nađoše i sultan Osmana,
 koji se tu zatekao, da bi spasio svoj život.
 Našavši jednog konja, na njega uzjašu cara
 i sva vojska, svi kraj njega prođoše.
 On je dobacivao razne riječi:
 »Zašto ste na mene okrenuli lice?
 U ovoj stvari nemam nikakva grijeha.
 Bogu je poznato, On je moj svjedok.
 Svome hodži sam vjerovao i u njega se pouzdao,
 mislio sam da mi je prijatelj
 i njegova sam se savjeta uvijek držao,
 a sada vidim na što se sve svršilo.
 Amanet mi je evo sada vama,
 slušajte svi ove moje riječi:
 Neka mi sudi na Sudnjem danu,
 ne uzimajte mi krv na ovome svijetu.
 Samo znam da mi je krv u hodže,
 Ako umrem, umrijeću zbog njegove«.

Govorio je, plakao i traio suze s očiju
 zakrenuvši glavu na stranu od vojnika.
 Povede ga put k Orta džamiji.
 Ondje skinuše cara s konja.
 Čim je on stao nogama
 baciše na njega lasu od užeta.
 Ali u taj momenat to zapriječi sultan Mustafa han,
 tako da je (Osman) bio za momenat spašen.
 Tu se nađoše oba ova sultana
 i odmah započe razgovor.
 Mustafa han govoraše sultanu Osmanu:
 »Čudne su prilike nastale u današnje vrijeme:
 Preokrenuo si zakone kuće Osmanovića
 postavio si druge zakone i izvrnuo.
 Što si tražio druga u vladanju?
 Samo je jednom Turčinu čast, a ne dvojici,
 zašto se nisi držao puta svojih pređa?
 Vojsku si govorom vrijeđao,
 carstvo se drži snagom vojske.
 To je pravac koji se od postanka svijeta pokazao pravilan.
 Pravdom postaje jaka vlast,
 pravdom se učvrstilo ovo carstvo«.

Malo su posjedeli carevi,
 a po tom su odnijeli sultana Osmana.
 Metnuše u zatvor, u Jedi kule, njega
 sultana Osmana, kome je svijet bio tijesan.
 Bijaše nastao časnai dan petak,
 a to je bilo devetog redžeba.
 Da zasjedne (na prijestolje) Mustafa han
 došlo je vrijeme, tako se okreće svijet.
 Ne bijaše tada janičarskog age,
 a nikome nije uspjelo da dotada ostvari tu želju.
 Zakon je da je janičarski aga
 bio onaj koji je (po ceremonijalu) dovodio do prijestolja.

Jer tko se zgodi janičar-aga
On je taj koji uvodi u carstvo*)

Ostala je pakost Davud-pašina,
nije bio prijatelj sultan-Osmana.

Kako je propustio iz ruku pogodnu priliku
postade vezir sultana Mustafe.

Kada su tu noć odnijeli sultana Osmana
udaviti ga dade u novom dvoru.

Sutradan u očinom ga mauzoleju
ukopaše, kraj sultana Ahmeda.

Preživjelim zdravljem, a umrlim Božja milost!

To od Boga traži cio narod.

Neka mu Svevišnji dušu razveseli.

Primao sam plaću toga sultana.

Od Boga uvijek želim
da mu duši pripadne dio moje molitve.

I tkogod ovoj mojoj molitvi rekne: Amin,
neka mu Svevišnji dade mjesto u raj.

Sultan-Osmanovoj duši
prouči draga srca Fatihu.

Pošto se svršila tragedija sa sultan Osmanom,
u njega je bilo još braće,

s kapu-agom htjeli su da zbate i te careviće,
ne ostavivši nijednog od njih živa.

Vojska na neki način to osjeti
pa uhvati kapu-agu i raznese ga na komade.

Kada je veliki vezir ovo vidio,
ostavi položaj i pobjegnu, sklonivši se na neko mjesto.

Vežirstvo izađe skoro na natječaj
i nitko nije imao želju da ga se primi.

Biti vezir u ovo burno vrijeme (bilo je teško):
onaj tko je silnik ovaj položaj neće.

Husejn-paša bijaše stigao iz Egipta
i bijaše jedini raspoložen za taj položaj.

Njega zвахu Merre.

Vladar naredi i on se odmah uzdiže za velikog vezira.

To je bila volja i vojske i vladara
da bi se iznašla i raspršila klika smutljivaca.

Tu je obavezu na sebe preuzeo Merre
i izvršio je, bilo milom bilo silom.

Vojska je našla Davud-pašu
i čvrsto se odlučila da ga smakne,

ali se sultan zauzeo za Davud-pašu,
pa je vojska udovoljila sultanu Mustafi

poklonivši sultanu njegovu krv.

Na taj način spasi on svoj život
i postade drugi vladarov vezir.

*) Ovdje u originalnom rukopisu nedostaje 2-3 lista.

Zna mu se mjesto pod carskim kubetom u sali.
Kako se to zbilo Bog samo znade,
možda je bila i potvora na Davud-pašu.
U ovom vremenu vezir je ipak Merre —
pod njegovom upravom izdaju se fermeni.
Bog mu daje vezirstvo i veliko vezirstvo.
Neka dugo živi, ako bude vršio pravdu!
Pravedan vezir je neophodno potreban caru,
ali da mu bude svaka riječ pravedna.
Svačija pamet se cijeni po količini mudrosti,
a knjiga je da je prenosi.
Ako vezir ne bude izvršavao careve riječi
sam sebe izvirgava opasnosti.

SUMMARY

The poet Aga-dede from Dobor grad about his homeland and the death of Osman II.

The author of this work (now dead) Osman Asaf Sokolović found about 1938 in a collection of scattered old manuscripts two poems, from till then unknown Bosnian writer Aga-dede, a native of Dobor town near Modriča in Bosnian Posavina. The poems are from the beginning of the XVII c., written in Turkish. In the first song are given the reflections upon the cultural and social relations in the Bosnian settlements: Dobor grad, Jakeš, Modriča and Odžak, in the second Aga-dede describes the death of the Turkish sultan Osman II., whom Ivan Gundulić, a poet from Dubrovnik has in his verses immortalized. In contrast to Gundulić, Aga-dede shows his undisguised sympathies for janissary rebels, among which there were many Bosnians. Aga-dede had besides these two poems, rewritten the poem »Džamazbname« (Džamazb is a hero from Firdausi's Shah Nameh) but this work was not preserved. Sokolović gives here the introductory essay and the transliteration of the mentioned two poems.